

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЇЇ РОЛЬ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Присвячена дослідженню сутності фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та її ролі у формуванні системи захисту національних економічних інтересів. Розкривається сутність понять "безпека", "економічна безпека", "національна безпека", "підприємництво" і на цій основі здійснено уточнення сутнісних характеристик досліджуваної категорії. Розкрито взаємозалежність понять "національна безпека" та "фінансова безпека суб'єктів підприємництва"

Постановка проблеми. Останнім часом проблеми економічної загалом та фінансової безпеки зокрема набули надзвичайної актуальності. Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є зростання нестабільності та кількості загроз сучасній світовій економічній системі (це нестабільність фінансових ринків, цін на енергоносії і т.д.), а також трансформаційна та фінансово-економічна криза в Україні, яка стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. В цих умовах і держава, і регіони, і підприємства стикнулися з необхідністю принципово нових підходів до забезпечення безпеки, у першу чергу, фінансової. Забезпечення фінансової безпеки набуває особливої актуальності у період фінансово-економічної кризи, оскільки розлад фінансів держави призводить до втрати внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, нестабільності національної грошової одиниці, зниженню доходів населення та активів суб'єктів господарювання.

Фінансова безпека суб'єктів підприємництва є основною ланкою фінансової безпеки держави. На рівні держави питання забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання повинні розглядатися як один із найважливіших національних пріоритетів. У той же час недостатня увага до проблем фінансової безпеки самих суб'єктів підприємництва може призвести навіть при високій рентабельності бізнесу до того, що компанія стане метою ворожих захоплень та поглинань. Нагальність підвищення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в сучасних умовах зумовлюється зниженням їх прибутковості, що, в свою чергу, впливає на формування доходів державного та місцевих бюджетів, а також надходжень до цільових фондів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню фінансової безпеки держави та суб'єктів підприємництва як самостійного об'єкту дослідження приділяють увагу такі вітчизняні вчені, як О.І. Барановський, І.О. Бланк, З.С. Варналії, К.С. Горячева, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, Т.Ю. Загорельська, В.П. Мартинюк, О.Л. Пластун, О.О. Терещенко та багато інших, а також російські й зарубіжні вчені, такі як Е. Альтман, Дж. Аргенті, В.В. Ковальов, В.П. Савчук, Р. Таффлер та інші. Проте, незважаючи на вагомий внесок цих науковців у вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях економіки, існує необхідність подальшого розвитку теоретичної бази з даної проблематики.

Мета дослідження. Метою даної статті є розкриття сутності фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та її ролі у забезпеченні національної економічної безпеки України. Для досягнення поставленої визначено наступні завдання:

1. Дослідити існуючі підходи до визначення змісту категорій "безпека", "економічна безпека", "національна безпека", "підприємництво".

2. На основі існуючих підходів сформулювати власне визначення сутності поняття "фінансова безпека суб'єкту підприємництва".

3. Встановити зв'язок між категоріями "національна економічна безпека" та "фінансова безпека суб'єктів підприємництва" та описати їх взаємозалежність.

Об'єктом дослідження в статті є економічні відносини щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є роботи вітчизняних і зарубіжних науковців з проблем економічної та фінансової безпеки, закони і нормативні акти України. Для вирішення поставлених у роботі задач використовувались системний підхід, методи теоретичного узагальнення і порівняльного аналізу, а також індукції та дедукції.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Глобалізаційні процеси, розподіл праці й інтеграція до світової економічної системи, відкритість ринків товарів і послуг ведуть практично до ліквідації традиційних політичних і географічних меж в економічній царині. Отже, питання економічної безпеки стають дедалі актуальнішими і в аспекті національної безпеки.

У Концепції національної безпеки [1] поняття національної безпеки трактується як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. У Законі України "Про основи національної безпеки" [2] дається таке визначення: національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондів ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Таким чином, національна безпека безпосередньо пов'язана із захистом системи головних національних інтересів країни. При цьому однією з найбільш важливих складових національної безпеки, як видно з вищевикладеного визначення, є економічна безпека. І це не випадково. Негативні наслідки реалізації загроз не тільки економічних, але й будь-якого іншого характеру (політичних, військових, екологічних, соціальних і т.д.) завжди оцінюються розміром матеріальних збитків, відшкодування яких лягає додатковим тягарем на економіку країни або окремого суб'єкта і впливають на стан його фінансів. У зв'язку з цим в системі національної економічної безпеки доцільно виділяти таку важливу складову, як фінансова безпека, від рівня якої залежить реалізація національних інтересів та стабільний економічний розвиток.

Безпека підприємництва є однією із складових частин економічної безпеки держави. Остання складається з багатьох напрямів організаційно-управлінської діяльності держави, в тому числі і зі створення сприятливого клімату для розвитку підприємницької діяльності, і на цій основі забезпечення різноманітних потреб суспільства, різних верств населення та окремого громадянина

Фінансово-економічний стан та безпека підприємницьких структур є базою економічного благополуччя або неблагополуччя території, на якій вони розташовані, й одночасно джерелом позитивних впливів

або загроз економічній безпеці території більш високого рівня (області, держави). Для забезпечення економічної безпеки держави необхідно створити умови для безпечного функціонування всіх легітимних підприємницьких структур. У таких умовах повнота реалізації державних інтересів буде залежати від економічного стану суб'єктів господарювання.

Проблеми забезпечення безпеки суб'єктів підприємництва, і зокрема фінансової безпеки, є досить новими, в зв'язку з цим потрібна наукова та практична розробка даної проблеми, визначення сутності безпеки в цілому, економічної безпеки та фінансової безпеки суб'єктів господарювання як однієї з найбільш важливих підсистем економічної безпеки. Поняття фінансової безпеки, як справедливо зазначає Гривківська О.В. [3], повинно кореспондуватись з загальним поняттям безпеки, як на рівні національної безпеки, так і на рівні підприємств; також воно повинно виступати складовою частиною поняття "економічна безпека господарюючого суб'єкта"; з іншого боку, воно повинно мати власний зміст, який відрізняє проблематику фінансової безпеки від інших видів безпеки.

Слід зазначити, що сам термін "безпека" почав використовуватися у XII ст. [4] й означав спокійний стан суб'єкту, який вважав себе захищеним від будь-якої небезпеки.

Під безпекою у багатьох енциклопедіях та словниках [5-6] розуміють стан, коли кому-небудь, чому-небудь ніщо не загрожує. Тому, виходячи з цього, зниження рівня загроз або їх відсутність можна розуміти як певний стан безпеки будь-якого суб'єкта.

На нашу думку, під поняттям "безпека" необхідно розуміти таку характеристику системи, яка відображає стан захищеності суб'єкта від будь-яких загроз та здатність його зберігати рівновагу в умовах впливу негативних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, а також забезпечувати розвиток у поточному та перспективному періодах.

Необхідно зауважити, що у науці і практиці безпека суб'єктів підприємництва найчастіше згадується як безпека підприємства. Законодавче визначення поняття "підприємництво" сформульовано у ст. 42 Господарського кодексу України (ГКУ), згідно з якою підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [7]. У зв'язку з цим доречно навести класифікацію В.Я.Горфінкеля [8], який поділяє підприємництво за видами діяльності (виробнича, торгова, посередницька, консультативна, фінансова) та організаційно-правовими формами (господарські товариства, виробничі кооперативи, державні і муніципальні підприємства).

На базі дослідження сучасної наукової літератури [9-12], ми прийшли до висновку, що сутність поняття "безпека суб'єкта підприємництва", перш за все, пов'язана із оточенням суб'єкта господарювання, тобто з відносинами, в які суб'єкт вступає у процесі своєї діяльності. Враховуючи той факт, що саме в середовищі фінансових відносин виникають зв'язки, що викликають появу загроз економічній безпеці, то виникає необхідність дослідження суб'єкту підприємництва як учасника, в першу чергу, фінансових відносин.

Оскільки фінансові відносини є частиною економічних, цілком об'єктивним слід вважати, що фінансова безпека суб'єкта підприємництва є базовою складовою його економічної безпеки. Для розуміння суті фінансової безпеки та її місця в системі економічної безпеки необхідно спочатку визначити, що розуміється під поняттям "економічна безпека".

Достатньо узагальненим та доступним є трактування поняття економічної безпеки підприємницької діяльності, яке дає Гладченко Т.М. [13]. Автор розглядає досліджуване поняття як "стан стійкості підприємства і його здатність до розвитку, що досягається діями адміністрації і колективу підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психологічного характеру при ефективному використанні ресурсів і запобіганні погроз в даний час і в майбутньому". Це визначення достатньо об'єктивне, бо, по-перше, воно акцентує, що стійкість і здатність до розвитку носять динамічний характер; по-друге, стверджує, що система економічної безпеки підприємницької діяльності повинна взаємодіяти на правовій основі з державною системою забезпечення економічної безпеки.

Цю думку також продовжують розвивати автори підручника "Економічна безпека" [14]. Розглядаючи поняття "економічна безпека підприємництва" з точки зору державного регулювання, дають наступне визначення: "це такий стан системи регулювання, а також рівень розвитку підприємництва в державі (регіоні), за якого дотримуються гарантії захищеності життєво важливих інтересів окремо взятих суб'єктів підприємницької діяльності та підприємництва загалом від внутрішніх та зовнішніх загроз" [14, с.304]. При цьому зазначається, що "економічна безпека підприємництва значною мірою визначається ефективністю функціонування окремо взятих суб'єктів господарювання" та "постає необхідність розроблення і вдосконалення механізмів зміцнення безпеки економічної діяльності на мікрорівні, зміни акцентів на забезпечення "життєздатності" первинної ланки економіки (підприємства) як базису національної конкурентоспроможності" [14, с.309]. Економічна безпека підприємства, на думку науковців "це забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів" [14, с.309]. Таким чином, підприємство розглядається ними, як елемент підприємництва, первинна ланка економіки та базис національної конкурентоспроможності.

Розглядаючи структуру економічної безпеки підприємства деякі науковці [15] виділяють в ній наступні елементи: виробнича безпека, кадрова безпека, інформаційна безпека (в т.ч. інтелектуальна), правова безпека, фінансова безпека, екологічна безпека, ринкова безпека. С.Ф.Покропивний [16] виділяє функціональні складові економічної безпеки: фінансова, інтелектуальна й кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова. При цьому він вважає, що саме фінансова складова вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є "двигуном" будь-якої економічної системи. Л.Г.Мельник [17] визначає фінансову безпеку як внутрішньовиробничу складову економічної безпеки.

У загальному значенні під фінансовою безпекою (англ. financial security) розуміється поняття, яке включає комплекс заходів, методів і засобів по захисту економічних інтересів держави на макрорівні, корпоративних структур, фінансової діяльності господарюючих суб'єктів на мікрорівні [18].

В економічній літературі окремо питанням фінансової безпеки суб'єктів підприємництва не приділялося достатньо уваги, оскільки вважалося, що багато цих питань знаходять своє відображення при розробці фінансової політики підприємства та управлінні фінансами підприємства. Проте, з урахуванням того, що управління сучасною економікою здійснюється через фінансові механізми, за допомогою фінансових важелів, фінансових стимулів і для досягнення фінансових цілей [19], то необхідний цілісний і комплексний підхід до проблеми забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, як вагомого чинника забезпечення національної економічної безпеки держави.

Варто зазначити, що питання фінансової безпеки в нашій країні не залишаються без належної уваги з боку державних органів влади. У концепції економічної безпеки України, розробленій Інститутом економічного прогнозування при Національній академії наук України, під фінансовою безпекою розуміють захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин [20].

У проєкті Концепції фінансової безпеки України, розробленому за дорученням Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при РНБОУ, дається таке визначення: "Фінансова безпека – складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз). Основними критеріями фінансової безпеки є достатність фінансових ресурсів,

їх збалансованість та ліквідність, які уможливають нормальне існування та розвиток зазначених суб'єктів економічного життя" [21].

Отже, виходячи з того, що в сучасній економічній літературі поняття "безпека" розглядається з двох позицій: як стан захищеності і як певна характеристика системи або її складових, то наше розуміння "фінансової безпеки суб'єкта підприємства" можна привести до наступного визначення. Фінансова безпека суб'єкта підприємства - це складний багаторівневий процес забезпечення захищеності суб'єкта від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз та формування його фінансової рівноваги в поточній і стратегічній перспективі за рахунок ефективного використання його фінансового потенціалу з метою збільшення ринкової вартості.

Фінансова безпека суб'єктів підприємства, як складова економічної безпеки, залежить від рівня конкурентоспроможності, фінансової стійкості та платоспроможності, ефективності функціонування та використання ресурсів більшості окремо взятих суб'єктів підприємницької діяльності, а також від рівня розвитку підприємства в державі (регіоні), раціональності галузевої структури економіки, динаміки обсягів виробництва і реалізації продукції у регіональному та галузевому розрізі, конкурентоспроможності регіонів та національної економіки загалом.

Належний рівень розвитку та безпеки підприємства є невід'ємним елементом ринкової системи господарювання та відповідає важливій цілі економічних реформ у державі – створенню ефективної конкурентоспроможної економіки, яка забезпечує високу якість життя населення та є однією з найважливіших умов економічної безпеки країни. У свою чергу від ефективності заходів системи державного регулювання підприємницької діяльності залежить формування умов, необхідних для активізації підприємства в країні. Захищеність фінансово-економічних інтересів підприємств забезпечує їх стале функціонування та розвиток в умовах європейської інтеграції України та вступу держави до СОТ, що сприяє зростанню економіки, формуванню здорового конкурентного середовища та передумов для залучення інвестицій в економіку.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, фінансова безпека суб'єктів підприємства відіграє важливу роль у забезпеченні національної економічної безпеки. Тому зміцнення такої вагомої складової економічної безпеки країни – фінансової безпеки – значно залежить від поліпшення показників ефективності функціонування підприємств, забезпечення ними реального економічного зростання; зміцнення фінансового потенціалу окремих суб'єктів господарювання та, як наслідок, економіки загалом.

Головна проблема в реалізації концепції фінансової безпеки суб'єктів підприємства на сьогоднішній день – це не відпрацьованість у теоретично-практичному плані механізмів побудови ефективної системи фінансової безпеки окремих суб'єктів господарювання з урахуванням специфіки галузі, форми господарювання та особливостей державного регулювання. Крім того, необхідно удосконалити методичне забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємства з урахуванням його взаємодії із суб'єктами зовнішнього оточення. Ці проблеми можуть стати предметом наступних наукових досліджень науковців.

Список використаної літератури:

1. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, затвердж. Постановою ВРУ № 532-95-п від 18 липня 1995 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1849 (1849-98-п) від 23.11.98) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1997. – №10. – ст. 85. 2. Закон України "Про основи національної безпеки України" (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 15 грудня 2005 року

№3200-IV, від 1 липня 2010 року №2411-VI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rainbow.gov.ua/content/zakon_onbu.html 3. Гривківська О.В. Фінансова безпека в системі економічної безпеки. / О.В. Гривківська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ev.nuos.edu.ua/content/finansova-bezpeka-v-sistemi-ekonomichnoi-bezpeki> 4. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации. / О.А. Грунин, С.О. Грунин – СПб.: Питер, 2002. – 160 с. 5. Словарь современных экономических и правовых терминов / Авт.-сост. В.Н. Шимов, А.Н. Тур, Н.В. Стах и др.; Под ред. В.Н. Шимова и В.С. Каменкова. – Мн.: Амалфея, 2002. – 816 с. 6. Словник термінів та визначень недержавної системи безпеки України / В.В. Крутов, П.Я. Пригунов, О.І. Захаров, В.А. Ліпкан та ін. – Київ, 2008. 7. Господарський кодекс України: Коментар / За заг. ред. Н.О. Санихметової. – Х.: Одісей, 2004. – 848 с. 8. Курс предпринимательства [Текст]: Ученик / В.Я. Горфинкель. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 439 с. 9. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с. 10. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів. / за ред. д.філ.н., проф. В.В. Дубічинського. – Х.: Школа, 2006. – 876 с. 11. Урсул А.Д. Устойчивое развитие и обеспечение безопасности / А.Д. Урсул, А.Л. Романович. // Актуальные проблемы современности. – 2003. – № 7. – С. 5-16. 12. Погосова М.Ю. Діагностування фінансової безпеки промислового підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / М.Ю. Погосова; Харків. нац. екон. унів. – Київ, 2010. – 20 с. 13. Гладченко Т.М. Науково-методичні основи створення механізму державного управління і регулювання системи безпеки підприємницької діяльності: регіональний аспект: Автореф. дис. канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Т.М. Гладченко; Донец. держ. акад. упр. – Донецьк, 2004. – 19 с. 14. Економічна безпека: навч. посібник / [за заг. ред. З.С. Варналія]. – К.: Знання, 2009. – 647 с. 15. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия [Электронный ресурс]: Дис. канд. екон. наук: 08.00.10 / Р.С. Папехин – Москва: РГБ, 2007. – (Из фондов Российской Государственной Библиотеки). – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru/diss/07/0574/070574025.pdf> 16. Економіка підприємства / За ред. С.Ф. Покропівного. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с. 17. Економіка підприємства / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. – 648 с. 18. Финансовая безопасность: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.faito.ru/pages/infresources/fkglossary/add_comment.php?id=259 19. Гукова А.В., Аникина И.Д. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности: [Электронный ресурс]. / А.В. Гукова, И.Д. Аникина – Режим доступа: http://www.education.rekom.ru/3_2006/98.html 20. Концепція економічної безпеки України / Ін-т економ. прогнозування; [Кер. проекту В.М. Гець]. – К.: Логос, 1999. – 56 с. 21. Концепція фінансової безпеки України (проект) / Розробники: О.І. Барановський, Ю.О. Блащук, М.І. Пузяк, Л.В. Новошинська та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufin.com.ua/koncepcia/008.doc>

ПОЙДА-НОСИК Ніна Никифорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Ужгородського національного університету

Наукові інтереси:

- фінансова безпека суб'єктів підприємства,
- фінансовий менеджмент,
- проблеми розвитку страхового ринку